

KÖLCSEY EMLÉKEZETE

(Gróf Klebelsberg Kuno kultusz-miniszter beszéde Szatmár vármegye közgyűlésén, 1923 június 9-én.)

„Szatmár megye közönsége egyharmad századdal ezelőtt kegyeletesen ünnepelte meg nagy fia, Kölcsey Ferenc születésének százéves fordulóját. Ma ismét emlékünnepre hívott meg bennünket a vármegye, midőn százéves lett Kölcsey legnagyobb költői alkotása: a Himnusz. Úgy érzem, hogy a Kölcsey-emlékünnepeknél ez a megismétlése sokkal több, mint Kölcsey vármegyéje jogos büszkeségének felfelcsillanása. Úgy érzem, hogy az erkölcsi emelkedés gyönyörű megnyilatkozásának, sírontúli nagyszerű engesztelődésnek vagyunk tanúi ma itt. Úgy érzem, hogy engesztelő tüzet gyújt a vármegye nagy fiának, kinek igazát az ősatyák nem tudták egészen megérteni. Amint maga Kölcsey Berzsenyi felett tartott remek emlékbeszédében kiengesztelte a szigorú bírálatával megsértett Berzsenyi szellemét, azonképen a vármegye ezekkel a büszke megemlékező ünnepekkel engeszteli ki az 1834-iki követi utasítást, mely Kölcsey politikai pályájának idő előtt véget vetett. És mégis Szatmár vármegyének nincs oka a Kölcsey dolgában vezeklésre, mert a vármegye közléte volt az, melyben Kölcsey politikai egyénisége kialakult, Szatmár közgyűlése volt a hely, hol mint szónok először fölépített, Szatmár választotta meg főjegyzőjévé, majd követévé, szóval az a csodálatos régi magyar vármegyei élet volt az, melyben a nagy hazafi és szónok egyénisége és politikai fölfogása kifejlődött.

Az 1890-iki ünnepély óta megint 33 év telt el s Kölcsey ünnepről-ünnepre mindinkább történelmi távlatba kerül s így még tisztábban látjuk, mi egyéniségében és művében az örök. Költészetének egy

része, szépirodalmi, kritikai és esztétikai munkái ma már csak irodalomtörténeti jelentőséggel bírnak. De az minden kétség fölött áll, hogy hagyott nekünk egy örök dalt és egy örök tettet. Örök dala a Himnusz, melyet — amíg magyar ember élni fog — a lelki emelkedés pillanataiban énekelni fog nemzete. Az örök tett 1835-iki önkéntes távozása a pozsonyi országgyűlésről. Lelke egész hevével, a legszentebb meggyőződéssel küzdött a jobbágyság helyzetének javításáért. Közben vármegyéje éppen az örökváltság kérdésében a követeknek adott utasítást megváltoztatta s Kölcsey küldőinek utasítását lelkiismeretének parancsával összeegyeztetni nem tudván, követi megbízatását Szatmár vármegye rendjeinek kezébe visszaadta s ezzel legújabbkori alkotmányos életünknek már a kezdetén a magyar politikai elhűségnek örök emléket állított. De örök emléket állított a politikai ünzetlenségnek is, mit meg kell szívlelnünk különösen ma, midőn az osztályérdekek megint mindenekfelett uralkodni látszanak, mikor az osztályérdekek fűtik a politikai életet. Kölcsey nemesember volt. Büszke magyarnak vallja önmagát, keleten nőtt tőrszöke fájának — mint éneklí — a Don hullámai körül. Nemesak a szellemnek, hanem a jognak is kiváltságosai közé tartozott tehát és éppen ezeknek a kiváltságoknak, az ő kiváltságainak megszüntetéséért küzdött egy másik társadalmi osztály: a jobbágyság érdekében.

De túl az örök dalon, túl az örök tetten, a Gondviselés, mely a magyar nemzet sorsát intézi, ezt a nemes fiát azzal avatta igazán nagygyá, egyenesen választottjává, hogy neki külön hivatást szánt, melynek betöltésére egyedül csak ő volt alkalmas. Ő vezette át a nyelvi és irodalmi megújodás mozgalmát a politikai térre s így Széchenyi

mellett a politikai megújulásnak egyik legszámottevőbb, legöntudatosabb képviselője lett. II. József központosító és németesítő őrbirodalmi kísérlete 1790-ben összeomlott s ezt a Schwarzenberg—Bach-féle őrbirodalmi kísérlet csak 1849-ben követte. Megint egyszer 60 esztendő jutott a magyar nemzetnek munkára és öntudatos fejlődésre. E hatvanéves időköz első felében Besse-nyei, nyomában Kazinczy és író-társai megreformálták a nyelvet, új életre keltették az irodalmat, de bár a nemzeti érzést hatalmasan élez-tették, a politikai pályára nem léptek. Kőlcseynek, Kazinczy legtehet-ségesebb, mesterét túlszárnyaló tanítványának volt fenntartva a gondviselésszerű hivatás, hogy kö-vetté választatván, a nyelvi és iro-dalmi megújulás lendületét szem-élyesen és közvetlenül vigye át az ébredező magyar közéletbe, a po-zsonyi diéta tanácskozásába. Eny-nyiben Kőlcsey személye a nemzeti történelem láncában nélkülözhetet-len szem. Szatmár vármegyének po-dig örök dicsősége, hogy őt követte megválasztva, e szerepre neki al-kalmat adott.

Horváth Mihály „Huszonöt év Magyarország történetéből“ című remek művében megírta az 1823-tól 1848-ig eltelt negyedszázadnak, az úgynevezett *reformkornak* történe-tét. Minthogy ez az idő nemzeti tör-ténelmünknek egyik legértelmesebb korszaka, a lélekemelő centenáriu-moknak egész sora előtt állunk. En-nek a reformkornak hatalmas nyi-tánya, nagyszerű ouverture-je: Kőlcsey Himnusza. Amint a nagyobb zenei alkotásokat lendületes pré-lude vezet be, úgy a reformkor nagy magyar szimfóniájának kez-detén, 1823-ban, felcsapnak a Him-nusz hatalmas akkordjai. A rákö-vetkező nagy nemzeti megnyilatko-zás Széchenyi István föllépése az 1825-iki országgyűlésen a Magyar Tudományos Akadémia érdekében. De a Himnuszt még sokkal több, mint a reformkor nyitánya, benne a vallásos és a nemzeti érzés oly tö-kéletes összhangba olvad össze s a költemény úgy beleszövődik az ez-redéves nemzeti múlt nagyszerű eseményeibe, hogy talán az egész világirodalomban nincs nemzeti himnuszt, mely az illető nép sajátos lélkét úgy visszatükrözné, mint

Kőlcsey Himnusának annyira áhi-tatos, annyira méltóságteljes és oly igazán magyar sorai. A Marseil-laise voltaképpen a francia törté-nelem csak *egyik* szakának: a for-radalomnak éneke. A Wacht am Rhein a német élet csak *egyik* vo-natkozásának: a német-francia el-lentétnek költői kifejezése. Több nép himnusza az államnak csak *egyik* alkotórészét, a fejedelmet él-teti és dicsóíti. Kőlcsey Himnuszá-nak ereje ezzel szemben a nemzeti élet és a nemzeti múlt *egészének* felölélése.

Kőlcsey politikai pályája rövid. A reformkor harmadik országgyű-lése: az 1832—36-iki volt az ő tüne-ményes sikereinek színtere. De eb-ből is jóformán csak két esztendeig működött Pozsonyban. 1832 decem-berében érkezik oda és 1835 február 9-én már végleg búcsúzik az ország-gyűléstől. Igaz, hogy ez a rövid két esztendő elég volt ahhoz, hogy tá-vozása az országgyűlést úgy meg-hassa, hogy fölfüggesztve ülését, az-nap nem tanácskozott. Az 1832—36-iki országgyűlésen három tünem-nyes magyar politikai tehetség lé-pett föl először. Deák Ferenc, Kos-suth Lajos, (egyelőre még csak mint egy távollevő követe) és Kőlcsey Ferenc. Kossuth Lajos hőse lett az 1848—49-iki szabadsághar-cunknak. Deák Ferenc megkötötte az 1867-iki kiegyezést. Kőlcsey Fe-rennek a Gondviselés nem adott oly hosszú életet, hogy politikai ké-pességének teljességét hazája ja-vára kifejthette volna. Még 1838-ban, élte delén korai sírba szállt. És mégis a rövid élet és a még rövi-debb politikai pálya elég volt neki a halhatatlanság kiküzdésére. És kiküzdötte ezt a ritka babért nem-csak tehetségével és tudásával, ha-nem főleg jellemének ritka tiszta-ságával és nemességével. Az emberi kedély legnemesebb érzései, az em-beri elmének legfennköltebb elvei voltak azok, melyek politikai életét irányították. Büszke daccal szereti hazáját, melynek jövőjét élete vé-gén reménytelennek látja. Harcol a vallásszabadságért, az elnyomott lengyel nemzetért és az elnyo-mott magyar pórnépért. Kőlcsey egyéniségéből, jellemének legsa-játosabb vonásából folyik, hogy ezekkel az érzéseivel és elveivel megalkuvást nem ismerhetett.

És mikor a jobbagység örökváltságának dolgában Szatmár rendi konzervatív irányban megváltoztatták követi utasítását, jelleméből folyó szükségességgel tette le követi megbízatását. Ugyanígy tett tanuságot Petőfi a költeményeiben hirdetett hazafiságról a segesvári síkon vérenek ontásával s ugyanazzal a magyar következetességgel nézett szembe Tisza István rendületlenül, szemében megvetéssel, az az 1918-iki zendülés gyilkos söpredékével. És ha valaki kutatja, hogy annyi nemzeti hibánk mellett mégis hogyan élhettünk meg ezen a vérről áztatott földön immár több mint ezer év óta, ha valaki kutatja, hol vannak, mely rétegekbe nyúlnak le a magyar erőnek gyökerei, akkor a magyarázatot megtalálja nagyjainknak, de általában a magyar léleknek abban a nagyszerű összhangjában, amelyben a sorsdöntő óran nemzeti gondolat, érzés, tett és áldozatkészség összeolvadnak.

Kölcseyvel eddig túlnyomóan az irodalomtörténelem foglalkozott, pedig Kölcsey a hazafi, a szónok és államférfiú legalább is egyenértékű Kölcseyvel a költővel, esztetikussal és kritikussal. A magyar *politikai történetírásnak* itt még hézagot kell kipótolnia. Az 1832–36-iki reformországgyűlés sincs még a maga teljességében föltárva s még kevésbé Kölcsey barátjának, báró Wesselényi Miklósnak szintén Szatmár vármegye közgyűlési terméből kiindult hűtlenségi pöre, mely pernek Kölcsey utolsó éveit szentelte. Kölcsey országgyűlési naplója elsőrendű politikai történeti forrás. Beszédeivel úgyszólván megalapította a magyar országgyűlési szónoklatot s ezek a beszédek egyúttal mérőföldkövek a magyar politikai gondolkodás történetében, mely tekintetben elődje báró Eötvös Józsefnek. Országgyűlési üzeneteivel pedig a magyar államirat szerkesztésében a magyar politikai nyelv és stílus terén tört utat. S mindezt megkoronázza a politikai reformernek legigazibb diadala: az ő eszméinek diadala. Mindazok a fennkölt eszmék, melyekért küzdött, ma már, mint élő valóság, közkincsévé váltak a magyar nemzetnek. Ez a hatalmas politikai munka, a Kölcsey politikai oeuve-je történelmileg teljesen kimunkálva nines, mit ke-

gyeletből a nagy hazafi iránt, de Szatmár vármegye és a magyar történetírás becsülete érdekében is el kell végeznünk. Mint Magyarország kultuszminisztere és mint a Magyar Történelmi Társaság elnöke felkérem tehát Szatmár vármegye közönségét, fogjunk össze Kölcsey politikai életművének teljes föltárására. Midőn javasolom, hogy Kölcsey politikai műveiből, szerepléséről az 1832–36-iki diétán, és Wesselényi Miklósnak mindezzel kapcsolatos hűtlenségi peréről készítsünk — a Himnusz centeriumának emlékére — a modern történelmi kritika legmagasabb követelményeinek megfelelő nagyszabású forráskiadást: a vármegye közönségét a m. kir. kormány nevében a mai lélekemelő ünnep alkalmából melegen köszöntöm.

Az Isten tarítsa meg, az Isten virágoztassa fel Szatmár vármegyét és munkás magyar népét, melynek jólétéért Kölcsey oly önzetlenül munkálkodott.¹

Tudományos Gyűjtemény. Ez volt a neve egy folyóiratnak, mely 1817-től 1841-ig, tehát a magyar viszonyok közt szokatlanul hosszú ideig volt életben, s melynek egymást felváltó szerkesztői közül Vörösmarty és Horvát István neve tartozik a közismertek sorába. Ma pedig ugyane cím alatt indul meg a pécsi Danubia kiadásában, Thienemann Tivadar pécsi egyetemi tanár szerkesztésében egy gyűjteményes vállalat, mely első pillantásra is a német Götschen-Sammlung helyettesítésére látszik hivatottnak, s több szempontból figyelmet érdemel.

A régi magyar folyóirat címének felvétele többet kell hogy jelentsen pusztá külsőségnél. Most száz éve, mikor e folyóirat virágozott, nagy változáson volt áthaladóban a magyar irodalom. Eladdig az *irodalom* (azaz hogy a *litteratura* — mert hiszen az „irodalom“ szót csak 1840-ben csinálták) egészen mást, sokkal többet jelentett, mint ma. Jelentette az írásbeli műveltség egész

¹ Szatmár megye törvényhatósági bizottsága báró kölesei Kende Zsigmond bizottsági tag javaslatára a miniszter indítványát határozattá emelte. Szerk.